

Оксана РОМАНЧЕНКО,

*учитель української мови і літератури
Прилуцького ліцею № 5
імені Віктора Андрійовича Затолокіна
Прилуцької міської ради
Чернігівської області*

ФОРМУВАННЯ ЧИТАЦЬКОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ УЧНІВ НА УРОКАХ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ ТА ЛІТЕРАТУРИ

Читацька компетентність є ключовою домінантою Нової української школи. Головне завдання сьогодення полягає в тому, щоб сформувати в кожного школяра таку читацьку компетентність, що б надавала йому змогу самостійно орієнтуватися в мистецьких явищах і фактах, грамотно використовувати їх для задоволення своїх духовних потреб. Основна мета сучасної літературної освіти – сформувати уважного читача з добре розвиненими творчими, розумовими, пізнавальними здібностями, який у процесі роботи над твором готовий до критичної, виваженої оцінки. Завдання вчителя літератури – виховати особистість, яка вміє самовиражатися й адаптуватися до незвичних життєвих реалій, відстояти власну думку й власну гідність, бути активною, ініціативною, наполегливою в досягненні поставленої мети і водночас – співчутливою і милосердною.

Сучасний учень вважає читання заняттям непрестижним, нудним і зайвим, віддаючи перевагу екранним засобам здобуття інформації. Проблема залучення учнів до читання, виховання читача є однією із головних завдань вивчення літератури в школі. Сформувати читацьку компетенцію вчитель літератури зможе тільки в процесі комплексного вирішення таких завдань:

- зацікавити учнів читанням;
- розвивати цей інтерес до створення постійної потреби в читанні;
- навчити дітей обирати літературу, ураховуючи вікові та особистісні інтереси;
- створити належні психолого-педагогічні умови школярам для сприйняття, розуміння та оцінки прочитаного;
- забезпечити певні знання учнів із теорії та історії літератури, літературної критики;
- формувати в них навички аналізу художнього твору;
- організовувати дослідницьку роботу школярів;
- розвивати їхнє усне та писемне мовлення;
- працювати над постійним удосконаленням естетичного смаку учнів.

Якщо вчитель комплексно вирішуватиме ці завдання, то він досягне успіху у формуванні справжнього читача.

Формувати читацьку компетентність необхідно впродовж усього курсу вивчення літератури на всіх етапах уроку. Використовувати найменшу можливість, аби спонукати учня діяти самостійно, міркувати не лише над засвоєним матеріалом, а й над власними діями та своїм внутрішнім світом, осмислювати поступ у читацькому й особистісному розвитку.

Формування читацької компетентності має свої особливості залежно від віку учнів та класу навчання. Особливо важливо в 5–6 класах звертати увагу на різні види та прийоми читання на уроці. У 5 класі, як на мене, виправданим є коментоване читання. Учні помічають у тексті якісь цікавинки й коментують важливість та потрібність отриманої інформації. Убачаю доцільність використання на цьому етапі навчання методу «читання з зупинками», спрямованого читання, вибіркового, читання в парах, керованого читання з передбаченням, читання зі складанням діаграми Венна, читання із запитаннями, виразного читання тощо.

Я учитель старшої школи, і щоб допомогти учням пробудити їхню цікавість до краси художнього слова й спонукати до постійної читацької активності, виявлення ініціативи та творчості, проводжу **анкетування для визначення рівня читацької компетентності**.

1. Чи любите ви читати?
2. Яку останню книжку ви прочитали?
3. Чи читали вам книжки в дитинстві? Хто?
4. Чи пам'ятаєте першу книжку, прочитану в дитинстві? Яку?
5. Чи дарували вам книжки? Які? Хто?
6. Чи купували ви книжки? Назвіть які.
7. Чи дарували ви книжки? Кому? Які?
8. Чи хотіли б отримати в подарунок книжку? Яку?
9. Який жанр для читання або книжку ви обрали б сьогодні?
10. Яку книжку порадили б прочитати своїм друзям? Чому саме її?
11. Чи обговорюєте ви прочитані книжки з друзями?
12. Чи є у вас власна бібліотека? Скільки в ній книжок?

Переконана, що успішному формуванню читацької компетентності сприяють **уроки літератури рідного краю**, які мають на меті поглибити знання учнів про життя та творчість письменників-земляків, викликати інтерес до їхньої творчої спадщини, до історичного минулого та сьогодення; формувати естетичні та художні смаки, уміння кваліфікованого читача, який розуміє літературу як мистецтво слова. Основними методами та формами організації навчання на уроках літератури рідного краю в основній школі можуть бути краєзнавча бесіда, художня розповідь, очна та заочна екскурсії, інсценізація, конкурс знавців літературного краєзнавства, дослідницько-пошукова робота в бібліотеці, музеї, зустрічі та листування з письменниками, диспути, обговорення книжок письменників-земляків, а також виготовлення альбомів, журналів, стінгазет, оформлення виставок, шкільних музеїв тощо.

Для учнів 10 класів мною була організована **літературна зустріч** із відомою місцевою поетесою В. І. Грибенко. Вона презентувала свою нову збірку «2022». Діти мали можливість у теплій творчій атмосфері поспілкуватися з майстринею пера, послухати авторське декламування віршів і самим долучитися до виразного читання напам'ять її поезій.

Формуванню читацької компетентності сприяє використання елементів **рольової гри** під час аналізу літературного твору. Саме це допомагає розвивати творчі здібності школярів і спонукає їх глибше усвідомити мистецьке явище. Усне перевтілення учня в героя твору, прогнозування власної поведінки за певних обставин сприяє формуванню здатності сприймати твір не тільки розумом, а й серцем, тобто враховувати такий важливий принцип шкільного аналізу художнього твору, як емоційність. Наприклад, із нагоди Шевченківського тижня для учнів 10-В та 10-Б класів провела показовий виховний захід у формі усного журналу «Кохання Генія», використовуючи рольову гру. У ролі самого Шевченка та його муз учасники заходу розповідали про найпотаємніші сторінки особистого життя Кобзаря, декламували його геніальну поезію.

Велику роль у розвитку читацької компетентності учнів відіграють, на мою думку, **нестандартні уроки**:

- урок-семінар,
- урок-практикум,
- урок-конференція,

- урок-диспут,
- урок-гра (подорож, зустріч, екскурсія),
- урок-рольова гра,
- урок-дослідження.

В 11 класі під час вивчення теми «Стилістичне забарвлення фразеологізмів. Виразальні можливості фразеологізмів» провела **урок-дослідження**.

Загальна тема дослідницьких робіт – «Фразеологізми – окраса художнього стилю літературної мови». Діти об'єднувалися в групи відповідно до предмета дослідження й визначених завдань.

1 група

1. Дослідити чарівне мовне багатство поеми «Енеїда» І. Котляревського.
2. Виписати авторські фразеологізми.
3. Скласти 4-5 речень із виписаними фразеологізмами.

2 група

1. Дослідити фразеологічну палітру повісті «Кайдашева сім'я» І. Нечуя-Левицького.
2. Підготувати інсценізацію уривку.
3. Навести 9 прикладів використання автором фразеологізмів як засобу творення комічного.

3 група

1. Дослідити стилістичні функції фразеологізмів у творчості Т. Шевченка.
2. Виписати фразеологічні вислови.
3. Скласти з ними 4-5 речень.

4 група

1. Дослідити фразеологічне розмаїття соціально-психологічного роману Панаса Мирного «Хіба ревуть воли, як ясла повні?».
2. Указати, які розмовно-побутові фразеологізми використав Панас Мирний для характеристики образів Чіпки й Грицька.
3. Скласти з ними 4-5 речень.

У 10-х класах провела театралізований урок розвитку мовлення з теми «Інсценізація уривків із вивчених творів української літератури 70-90-х років XIX століття». Діти об'єднувалися у творчі групи чи пари й самостійно обирали уривок для інсценізації. Не дивно, що найбільше було представлено номерів за повістю Івана Нечуя-Левицького «Кайдашева сім'я», оскільки їй властиві такі художні особливості, як жива мова й гумор, динамічний сюжет, візуальна виразність, яскраві персонажі, завдяки яким твір не лише легко перетворюється на театральну постановку, а й допомагає краще зрозуміти характери героїв та ідею твору.

Саме такі уроки спроможні сформувати високу читацьку компетенцію. Це уроки співпраці, пошуку й відкриттів.

Слід зазначити, що й **метод проєктів** найкращим чином сприяє розвитку творчих здібностей та читацьких компетентностей здобувачів освіти. Проєктна діяльність допомагає реалізувати креативні можливості кожного, хто прагне до творчості різними шляхами. Саме з цією метою варто пропонувати учням створювати **відеоконтенти**, пов'язані з вивченими творами, зі зверненням до літературного персонажа. Так до Міжнародного дня рідної мови колектив 9-В класу підготував відеопроєкт, узявши за основу екранізацію гуморески Павла Глазового «Кухлик».

Для мотивації читацької активності школярів, творчої діяльності та формування емоційно-ціннісного сприйняття світу використовую **елементи STEM-освіти**, надаючи перевагу таким творчо-пошуковим видам діяльності, як виготовлення лепбуків, артбуків, мінісловників, створення кросенсів, ментальних карток, реклами художнього твору.

Під час вивчення творчості Григора Тютюнника в 7 класі запропонувала дітям створити рекламний проєкт за твором «Климко». **Твір-реклама** – для учнів новий жанр.

Діти самостійно визначають мету, адресата, вид свого рекламного продукту. Користуючись джерельною базою Інтернету, підбираючи ілюстративні та анімаційні матеріали, продумують зміст реклами. Результати роботи демонструють у класі.

Зразок дитячої роботи

Чому майже всі люди люблять подорожі та пригоди? Чи завжди вони закінчуються щасливо й справляють незабутнє, приємне враження?

Поринь у світ пригод разом із головним героєм пригодницької повісті «Климко». Дізнайся, як Климко виживає в екстремальних ситуаціях, знаходить вихід із найскладніших життєвих ситуацій. Та чи стане підліток переможцем у боротьбі за щасливе життя? Не пропустіть можливості дізнатися, який продукт у воєнні часи був на вагу золота.

Обов'язково прочитайте повість «Климко». Повний текст твору можна взяти в шкільній бібліотеці.

Реклама має велике пізнавальне та виховне значення. Мета – привертати увагу до книжки, твору, письменника, виокремлювати проблеми, що порушені автором у творі, робити висновки.

Отже, репродуктивно-творчий та дослідницький характер діяльності на уроках української мови та літератури спрямований на формування логічного та критичного мислення учнів, уміння аргументувати свої висновки про художній твір та вчинки героїв.

Формування читацької компетентності – нелегке завдання, і провідна роль у розвитку цієї компетентності належить учителям словесності. Інтерактивні технології, різноманітні методи й прийоми роботи, різні види нестандартних уроків допоможуть сформувати читацьку компетентність сучасного школяра.